

розмежування форм закордонних зв'язків національних меншин (спільнот), забезпечення прозорості отримання ними іноземної допомоги, а також уточнення підстав і порядку обмеження права національних меншин (спільнот) на закордонні зв'язки.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-14>

ОСОБИСТА УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗАХИСТ

Калінніков Олексій Валерійович

*доктор філософії, адвокат, докторант,
Київський університет інтелектуальної власності і права,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна*

Конституція України гарантує право на судовий захист (ст. 55), водночас серед основних засад судочинства визначено забезпечення обвинуваненому права на захист (ст. 129) [1].

Конституційний Суд України вважає, що сутнісний зміст права на судовий захист, що його встановлено частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати як у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними приписами частини другої статті 129 Конституції України, так і з урахуванням змісту права на справедливий суд, визначеного у статті 6 Конвенції та витлумаченого Європейським судом із прав людини [2].

При цьому, на переконання Конституційного Суду України право бути заслуханим (почутим) як складова права на судовий захист підлягає реалізації до моменту вжиття державою, її органами чи посадовими особами будь-яких заходів, які можуть негативно вплинути на особу, її права і свободи. Це право впливає з основоположних засад судочинства, що, зокрема, *expressis verbis* викладені у приписах частини другої статті 129 Конституції України. Тільки за умови дотримання права особи бути заслуханою у суді суд може виконати свій конституційний обов'язок – незалежно і неупереджено, ураховуючи точку зору заінтересованої особи, розглянути всі конкретні аспекти у справі та на підставі цього видати обґрунтоване (умотивоване) рішення суду [3].

Дані конституційні положення кореспондуються з приписами Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та міжнародних договорів.

З огляду на приписи ст. 20 КПК України право на захист підозрюваного, обвинуваченого полягає у наданні можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права [4].

При цьому, ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права, зокрема, захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд; допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення [5].

Відповідно ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права кожен має право під час розгляду будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності, серед яких, бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника, а також допитувати свідків, які дають проти нього показання, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього [6].

Водночас, національне кримінальне процесуальне законодавство та міжнародні акти свідчать, що право на особисту участь у кримінальному провадженні може бути обмежено.

Так, Європейський суд з прав людини під час тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод виходить, зокрема, наступного:

- обов'язок гарантувати право особі, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення бути присутньою у залі суду є однією з основних вимог ст. 6 Конвенції (рішення по справі «Sejdovic v. Italy») [7];

- неможливість проведення судового розгляду справи в разі неявки особи може паралізувати здійснення кримінального провадження, оскільки це може спричинити, зокрема, знищення доказів, закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності або судової помилки (рішення у справі «Colozza v. Italy») [8];

- національні суди мають виявляти уважне ставлення задля забезпечення присутності обвинуваченого шляхом належного його або її виклику, а також повинні вживати заходів для запобігання його невинуватості відсутності під час слухання («Medenica v. Switzerland») [9];

– кримінальні провадження, які здійснюються за відсутності обвинуваченого, не є несумісними зі ст. 6 Конвенції (рішення у справі «Affaire Gestur Jónsson et Ragnar Halldór Hall c. Islande») [11].

Крім того, в Європейському Союзі, до якого намагається долучитися Україна, директивою 2016/343 від 09.03.2016 стосовно посилення деяких аспектів презумпції невинуватості та права бути присутніми на судовому розгляді у кримінальному провадженні, встановлені загальні мінімальні правила щодо певних аспектів права бути присутнім на судовому розгляді у кримінальному провадженні, серед яких: – підозрювані та обвинувачені особи мають право бути присутніми на судовому розгляді; – судовий розгляд, результатом якого може бути ухвалення рішення про винуватість чи невинуватість підозрюваного чи обвинуваченого, може проводитися за його відсутності за умови, що: а) підозрюваний чи обвинувачений своєчасно повідомлений про судовий розгляд та про наслідки неявки; або б) підозрюваний або обвинувачений, отримавши інформацію про судовий розгляд, представлений уповноваженим адвокатом, який був призначений або підозрюваним або обвинуваченим, або державою [12].

Таким чином, право на особисту участь у кримінальному провадженні, як складова права людини на захист, гарантовано Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та міжнародними актами, водночас дане право не є абсолютним та може бути легітимно обмежено. У кримінальному процесуальному законодавстві України легітимним випадком такого обмеження є кримінальне провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (*in absentia*), яке складається з спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження.

Література:

1. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Рішення Конституційного Суду України від 13 лист. 2024 р. № 10-р(П)/2024 (щодо права на судовий захист під час розв'язання колективного трудового спору). Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-24#Text>

3. Рішення Конституційного Суду України від 18 лип. 2024 р. № 8-р(П)/2024 (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). Верховна Рада України: [сайт]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : підписана в Римі 4 листоп. 1950 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : підписаний 16 груд. 1966 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

7. Справа «SEJDOVIC V. ITALY» (Заява № 56581/00): рішення Європейського суду з прав людини від 1 берез. 2006 р. *European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-67414%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-67414%22]})

8. Справа «COLOZZA v. ITALY» (Заява № 9024/80): рішення Європейського суду з прав людини від 12 лют. 1985 р. *European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22docname%22:\[%22Colozza%20v.%20Italy%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57462%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22docname%22:[%22Colozza%20v.%20Italy%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57462%22]})

9. Справа «MEDENICA v. SWITZERLAND» (Заява № 20491/92.): рішення Європейського суду з прав людини від 14 черв. 2001 р. *European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22docname%22:\[%22Medenica%20v.%20Switzerland%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-59518%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22docname%22:[%22Medenica%20v.%20Switzerland%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-59518%22]})

10. Pollicino O., Bassini M. Personal Participation and Trials In Absentia. A Comparative Constitutional Law Perspective. S. Quattrocolo, S. Ruggeri (eds.), *Personal Participation in Criminal Proceedings, Legal Studies in International, European and Comparative Criminal Law 2*. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-01186-4_16

11. Справа «AFFAIRE GESTUR JÓNSSON ET RAGNAR HALLDÓR HALL s. ISLANDE» (Заяви № 68273/14, 68271/14) : рішення Європейського суду з прав людини від 30 жовт. 2018 р. *European Court of Human Rights*: [сайт]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22docname%22:\[%22Gestur%20J%C3%B3nsson%20%20Ragnar%20Halld%C3%B3r%20Hall%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-187582%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22docname%22:[%22Gestur%20J%C3%B3nsson%20%20Ragnar%20Halld%C3%B3r%20Hall%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-187582%22]})

12. Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343>